

Döbör András

A novemberi felkelés híreinek tematizálása az *Erdélyi Híradó* és a *Jelenkor* reformkori hírlapokban

A hír, a hírérték és a közvélemény tematizálásának vizsgálati módszertani lehetőségei a reformkori hírlapokban

Tanulmányom célja a hírszerkesztés újságírói módszerének ábrázolása a reformkori magyar nyelvű sajtóban, az *Erdélyi Híradó* és a *Jelenkor* 1830–1832 között megjelent lapszámainak a lengyel nemzeti felkelésről adott hírei tükrében. Az 1830. november 29-én Varsóban kirobbant novemberi felkelésről – amely fegyveres konfliktus 1830–1831 között háborúvá változott a lengyelek és az Orosz Birodalom között – az 1830-as évek első felében kiadott, a politikai beszédmód-vizsgálatba bevont reformkori magyar hírlapok (*Jelenkor*, *Erdélyi Híradó*) a cenzúra keretei közé szorítva igyekeztek tudósítani, egészen a lengyel nemzeti felkelés vérbe fojtásáig.

A hírszerkesztés és a tematizálás újságírói módszerét igyekszem ábrázolni a 18–19. századi, felvilágosodás- és reformkori magyar nyelvű sajtó társadalomtörténeti szempontú, analitikus kutatási irányú, modern sajtótörténeti vizsgálódás segítségével, amely a hagyományos, a tartalmat ismertető, a kulturális-társadalmi kontextust mellőző sajtótörténeti felfogáshoz képest új megközelítési módokat tesz lehetővé. Ez a módszer új szempontok, új elemzési módok kutatásba történő bevonását jelenti. Ezek egyik lehetősége, ahogyan azt Gyáni Gábor kifejtette, a társadalmi kontextus vizsgálata, a sajtótermék előállításának és készítésének gazdaság- és társadalomtörténete, az újságírók társadalomtörténete, valamint a sajtó és a politikai kultúra belső összefüggésének kutatása.¹ Érdeemes vizsgálni tehát a politikai hírlapokat mint életmód- és politikai viselkedésmintákat adó médiumokat. A Gyáni által javasolt „nézőpontváltás” végső célja, hogy a használat kontextusában kezdjük el értékelni a sajtó közeli és távolabbi múltját, illetve annak vizsgálata, hogy mire szolgált az adott sajtótermék a maga korában mint a valóságot teremtő diskurzusok egyik legfontosabb megnyilvánulása és tárgyi hordozója.²

Mivel a korabeli hírlapok esetében a szerkesztőknek egyrészt a cenzúra, másrészt a hírlap műfaji és terjedelmi sajátosságai miatt kevés lehetőségük volt nyílt véleményformáló tevékenységre, ezért egyetlen eszközük a mai modern médiaviszonyok közepette jól ismert módszer, a hírekkel történő tematizálás volt. Kérdés természetesen, hogy a mai értelemben vett politikai közvélemény mai értelemben vett po-

¹ GYÁNI Gábor, *Sajtótörténet a társadalomtörténész szempontjából = Médiakutató*, 7(2006), 1, 57–58.

² *Uo.*, 63.

litikai tájékoztatását kell-e e keresnünk a reformkori sajtó vizsgálata során. A közvélemény fogalmát, annak tematizálását véleményem szerint nem szabad a mai definíciók alapján megközelítenünk, főképp, ha elfogadjuk John Lukacs megállapítását, aki szerint a közvélemény klasszikus kora a 19. század, amikor az „egy politikailag tudatos kisebbség véleményét jelentette”.³

Lukacs különbséget tesz a 19. századi közvélemény és a 20. századi néphangulat között: „A klasszikus értelemben vett közvélemény a XIX. század elején hágott delelőre, amikor kézenfekvőnek látták, hogy a köz a nép világosabb fejű hányada; hogy szinte mindig kisebbség; hogy a közvélemény egyszerűen nyilvánosságra hozott vélemény; és hogy tagolt, tevőleges, tényleges, míg a néphangulat inkább lehetséges, mint tényleges, kifejeződése pedig rendszerint a közvéleménytől nyert eszmék függvénye.”⁴ Ennek értelmében éles cezúra vonható a tömegsajtó kora és az azt megelőző 19. századi sajtó közvélemény- és/vagy néphangulat-formáló szerepe között, hiszen míg a 19. században a sajtó feladata „a társadalomban és a sajtót fogyasztó olvasóközönségben már meglévő tudás és vélemény megszólaltatása volt”, addig a tömegsajtó „egy efféle tudás és vélemény beléjük csepegtetésében és annak, mint saját véleményüknek a kifejeződésében találja meg igazi hivatását”.⁵ Lipták Dorottya pedig azt fogalmazta meg, hogy a sajtó történetét a társadalmi élet minden aspektusát felölelő, legszélesebb értelemben vett társadalomtörténet részeként kell felfogni, és vizsgálni szükséges azt is, hogy miként járulnak hozzá a különböző médiumok a polgári nyilvánosság kifejlődéséhez, meghaladásához, a média által indukált új kommunikációs viselkedési kódok elterjedéséhez.⁶

Szükségesnek mutatkozik a sajtótörténeti elemzések során a beszédmód vizsgálata is, a szerkesztők és támogatóik politikai intencióinak megragadására. Hírlapok esetében a szerkesztőknek – többek között – a hírműfaj sajátosságai sem tették lehetővé a publicisztikák közlését. A tárgyalt korszakban viszonylag kevés alkalommal, általában a lap indításakor adtak csak újságírói és lapszerkesztési „programot”, amelyben azonban nem mindig jelezték egyértelműen, mi a szándékuk lapjukkal. Így csak az egyes hírekben előforduló vagy azokhoz fűzött rövid kommentárokból, valamint a hírek válogatásából, közlésük rendszeréből, illetve az egyes témák gyakoriságából, netán összekapcsolódásából szűrhető ki a politikai szándék, a politikai mondanivaló: „A politikai beszédmód nem csupán fogalmakat »szótárat« jelent, hanem viszonylag állandó témákat is, mintákat, amelyekhez viszonyít e nyelv használója, érveléseket és értékeket, továbbá előfeltevéseket és hiteket, amelyek lehetővé teszik az érveléseket. Az eszmetörténész kutatása arra irányul, hogy megértse és elbeszélhetővé tegye, mit jelentenek az egyes fogalmak használóik és befogadóik számára; hogyan, milyen »logika« szerint keveredtek a

³ LUKACS, John, *A történelmi tudat, avagy a múlt emlékezete*, Bp., Európa, 2004, 123.

⁴ *Uo.*, 125.

⁵ GYÁNI 2006, i. m. 61–62.

⁶ LIPTÁK Dorottya, *A modernkori könyv- és sajtótörténeti kutatások állapotáról = Magyar Tudomány*, 172(2011), 9, 1123–1125.

használat során az egyes politikai beszédmódok »szótárai«, hogyan rendeződnek időnként át e »szótárak«; milyen vitához szólnak hozzá a szövegek, amikor egyes témákat érintenek vagy érvelési módokat választanak; mit jelentettek a minták, hogyan tűnnek el vagy fel a politika nyelvében; hogyan reflektáltak e szótárhasználatokra mint szótárhasználatokra, mintákra mint mintákra maguk a beszélők és a szövegek kortárs befogadói.⁷

A bevezetésben kitűzött célunkhoz, azaz a reformkori sajtó hírszerkesztési és tematizálási elemzéséhez is érdemes visszavetítenünk a jelenkorra kialakult modelleket, definíciókat, és azok kontextusában vizsgálni a korabeli hírlapokat. A sajtó modern, 20. századra kialakult, definiált és az újságíró szakképzésekben oktatott műfajait szemügyre véve abból kell kiindulni, hogy a sajtó alapvető két feladata a tájékoztatás, illetve a szabad véleménynyilvánítás lehetőségének megteremtése lett, és a műfajokat attól függően soroljuk a két nagy műfajcsalád, a tényközlő vagy a véleményközlő valamelyikébe, hogy melyik funkciót szolgálják. Az újságírói munka alapja az információból, a tények bemutatásából, ismertetéséből indul ki és épül fel, a hírek és a tudósítások pedig a tényközlő műfajok közé tartoznak. A globalizáció kora társadalmának egyik fő jellemzője lett a hírehség. A globalizáció és az információs társadalom emberének a fő gondot az értelmezés jelenti, az erre való képesség nélkül a médiából kapott információk használhatatlanok, felértékelődik a média munkatársainak kapuőr funkciója, vagyis mindazon tevékenység, amely az információ hírértékét figyelembe véve szelektál. A közvélemény hírehsége felől indulva kell tehát definiálni és vizsgálni a hírek értékét, a hír által közvetített, és a hír alapjául szolgáló információval szemben támasztott várakozást, amelynek alapja a tárgyról szóló ismeretek olyan bővítése, melynek során az olvasó világképe sokrétűvé válik, következtetésképpen nő cselekvési szabadsága.⁸

Végezetül definiálnunk kell, mit nevezünk hírnek a 19. században. A jelenkori hétköznapi definíció mint modell visszavetítése itt is alkalmazható: „A hír az a feldolgozott, ellenőrzött és valósnak bizonyult információ, amely közérdeklődésre tarthat számot, és amelynek nyilvánosságra hozatala nem sért sem közérdeket, sem jogos magánérdeket. [...] a reális világban keletkező információk jelentős része vagy érdektelen a közönség számára, vagy értelmezhetetlen. Azok a jelenségek, amelyek megfelelnek a napi gyakorlatnak, nem bírnak jelentőséggel, ugyanakkor léteznek információk – például azok, amelyek a tudomány, a politika, stb. világában születnek – amelyek akár az egész emberiség jövőjét meghatározhatják. Elsősorban haszonelvűség alapján válogatja a híreket a média személyezte, azaz magasabb hírértéke van annak az információnak, amely befolyásolja az emberek alapvető életviszonyait.”⁹

⁷ TAKÁTS József, *Politikai beszédmódok a magyar 19. század elején = Irodalomtörténeti Közlemények*, 102(1998), 5–6, 668.

⁸ BESENYŐ Ágnes, *A sajtóműfajok elemzése*, Bp., Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, 2008, 4–6.

⁹ *Uo.*, 6–7.

A novemberi felkelés és az orosz–lengyel katonai konfliktus 1830–1831-ben

1830. november 29-én az európai nagyhatalmak által területileg megosztott, az orosz cár által uralt Kongresszusi Lengyelország fővárosában, Varsóban az európai forradalmi események hatására a katonai akadémia ifjú növendékei kiobbantották a novemberi felkelést. A nemzeti felkeléshez a lengyel hadsereg és a lengyel társadalom széles rétegei – például a kenyér-, sör- és vodkaárak emelése miatt elégedetlen kézművesek is – csatlakoztak, elfoglalva a fegyverraktárt. Ezért, valamint a helytartó Konsztantyin Pavlovics tétovázása miatt a harc továbbterjedt a Lengyel Királyság egész területére. A fegyveres konfliktus 1830–1831 között zajló háborúvá vált, amelyet a lengyelek által kikiáltott rövid életű Lengyel Királyság és az Orosz Birodalom vívott egymással. I. Miklós cár nem akarta halogatni a megoldást, hiszen a lengyel felkelést a júliusi párizsi forradalommal indult általános mozgalom részének tekintette. A törökverő Gyibics tábornagy kezdeti sikertelensége, a lengyel hadseregtől elszenvedett vereségei után végül az Ivan Paszkievics vezette, számbeli fölényben lévő orosz birodalmi hadsereg leverte a felkelést.¹⁰

I. Miklós cár Lengyelországot, korábbi alkotmányát felszámolva, az Orosz Birodalom integráns részének nyilvánította, Varsó és Vilna egyetemét bezáratta, és igyekezett a lengyel nemzeti identitás fejlődését mint a további lázadások alapját megakadályozni. A felkelés leverése után, a megtorlások hatására a „Nagy Emigráció” keretében közel ötvenezer katona, értelmiségi, nemes menekült el Lengyelország oroszok által megszállt területeiről.¹¹

A lengyel felkelés hírei az Erdélyi Híradóban

Az *Erdélyi Híradó* az első erdélyi politikai hírlap volt, Kolozsváron jelent meg 1827–1848 között. 1827-ben *Hazai Híradó* címmel indult, 1828 júniusától *Erdélyi Híradóra* változtatták a nevét, majd végül 1848 júniusától megszűnéséig *Kolozsvári Híradó* címen jelentkezett hetente kétszer, hétfőn és csütörtökön. Melléklapjai a *Nemzeti Társalkodó* (1830–1844) és a *Vasárnapi Újság* (1834–1848) néven jelentek meg.¹²

Az *Erdélyi Híradó* indulása és a tanulmányunk által tárgyalt időszakban szerkesztése Kisszánthói Pethe Ferenc újságíró, gazdasági szakíró nevéhez fűződik. 1831-től Méhes Sámuel, 1848 májusától Ocsvay Ferenc adta ki. Pethe Ferenc 1796-tól a Bécsben szerkesztett első magyar nyelvű gazdasági lap, a *Vizsgálódó Magyar Gazda* szerkesztője volt annak 1797-es csődjéig, majd 1801-ig a keszthelyi Georgikon tanára lett. 1801 és 1814 között az Esterházy család szolgálatában gazdálkodott, és támogatásukkal végezte mezőgazdasági szakírói tevékenységét. 1814-től Bécsben, 1816 és 1818 között Pesten jelentette meg lapját, a *Nemzeti*

¹⁰ HELLER, Mihail, *Az Orosz Birodalom története*, Bp., Osiris, 1996, 478.

¹¹ Uo., 479.; NORMAN, Davies, *Európa története*, Bp., Osiris, 2002, 773.

¹² *Új magyar irodalmi lexikon I.*, főszerk. Péter László, Bp., Akadémiai, 1994, 516.

Gazdát, amelynek célja elsősorban a mezőgazdaság korszerű eredményeinek terjesztése volt. A gazdasági válság következtében azonban javaslatai nem találtak kedvező fogadtatásra. 1818-tól földet bérelve gazdálkodott és üzleti vállalkozásokból élt. Gazdasági irányú irodalmi tevékenysége mellett Decsy Sámuel *Magyar Kurír*jának is munkatársa volt, valamint nagy lelkesedéssel – bár Kazinczy elismerésének híján – részt vett a nyelvújítási mozgalomban. Pethe a tudományos élet fellendítéséért harcolt, társadalmi, gazdasági reformokat sürgetett. A lapot referáló stílus és lokálpatriotizmus jellemezte az első időszakában, állandó anyagi nehézségekkel küzdött. 1831 őszen Pethe az újságot eladta Méhes Sámuelnek, ő maga pedig Szilágysomlyóra költözött, és 1832. február 22-én itt is halt meg.¹³

Az első híradás Erdélybe a Varsóban kitört felkelésről egy krakkói tudósítás közlésén keresztül érkezett. Krakkó városa különleges státuszt élvezett ebben az időben, hiszen nem tartozott a három részre osztott Lengyelország egyik részéhez sem. Az 1815-ös bécsi kongresszuson Krakkót és a környező régiót önálló, szabad állammá nyilvánították, külpolitikáját azonban a három megszálló hatalom irányította. A városállam szabad, független és semleges státuszt kapott, a három hatalom közös védelme alatt állt, és elsősorban a Habsburg Birodalom ügynökei tevékenykedtek területén. Az *Erdélyi Híradó* 1830. december 18-án közölte a Krakkóban december 2-án publikált hírt: „Krakau-ból, dec[ember] 2-dikán írt tudósítás szerint, Varsóban kiütött a’ revolutio nov[ember] 29-dikén este, ’s ennek következtében az Orosz seregek Varsót el-’hagyván a’ városhoz nem messze táborba szállottak. Több környülállásait ezen revolutiónak dec[ember] 4-dikéig még Krakkóban sem tudták, mivel’ két nap óta a’ Varsói posták kimaradtak.”¹⁴

A következő lapszámban befutottak a német nyelvterületen megjelent első hírek is, amelyek varsói tudósítása jóval bővebbnek és részletesebbnek bizonyult a krakkóinál. Beszámolója mellett jócskán tartalmazott minősítő jelzőket is a csata hevességéről („véres volt”) és a lengyelek elszántságáról („egész éjszaka tartott, viradtig”): „Varsó dec[ember] 1. – (a’ Burkus Státusújságból) nov[ember] 29-dikén reggel még tsendesség uralkodott nálunk, de estve 7 óra tájban hirtelen híre fut a’ városban, hogy két lovas muszka Test őrző Regementek a’ Katona-Oskola’ nevendékjeivel és a’ Lengyel gyalogságnak néhány Kompániáival verekednek s hartzolnak. A tsata véres volt, sokan elestek mind a’ két részről; az Orosz lovas Test őrző Regementek hátra vonúltak, és a’ lengyel katonaságnak egy része a’ Belvedere [...] Kastélynak¹⁵ fordult, de ahol [...] Cesarevits Constantin Nagy-Hertzeget¹⁶ – többé nem találta. Ugyanazon pillantatban (estvéli 7 óra tájban)

¹³ Bővebben ld. HOFBAUER László, *Az Erdélyi Híradó története (1827–1848)*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1932, 4–10.

¹⁴ *Erdélyi Híradó*, 1830, 390.

¹⁵ Egy 1660-ban épült palota, amely Varsóban, Lengyelország fővárosában található, a korban Konsztantyin Pavlovics orosz nagyherceg lakhelye.

¹⁶ Konsztantyin Pavlovics orosz nagyherceg (1779–1831), I. Pál orosz cár és Marija Fjodorovna cárné második legidősebb fia, Oroszország trónörököse 1801 és 1824 között, majd trónigényéről való lemondását követően a Kongresszusi Lengyelország alkirálya 1815 és 1831 között.

nagy marsot vertek, minden itt lévő Seregek fegyverben állottak; 's tsak hamar nyilvánvaló lett, hogy a' varsói nép magát a' lengyel katonasággal egyesíteni akarja. Már 8 órakor bé voltak törve a' fegyvertár' kapui, és osztogatták a' fegyvert a' népek. A' hartz és tsata egész éjszaka tartott, viradtig. A' Márton- és Karmelita-Klastromban lévő Ország rabjait a' fogságból kibocsáttották."¹⁷

Eközben a következő számban közölt krakkói tudósítás még mindig bizonytalanságot sugallt, illetve a felkelés jelentőségét csökkentve annak elszigeteltségére utalt mind térben („nem egész országban kiterjedt össze-esküvés”), mind a résztvevőket illetően („akadémiai ifjúság”): „Krakkó, dec[ember]6. – Mint villám a' tiszta levegőből, alkalmasint úgy lepte meg egész Lengyelországot a' nov[ember] utolsó két napján történt lett dolgokról szöllő véletlen tudósítás. Oly' véletlen volt az, hogy mi annak egybefüggését, eredetét és történeteit, még most se tudjuk magunknak megvilágosítani [...].”¹⁸ Sőt, odáig ment, hogy minősítő jelzőiben erőteljesen negatív hangot ütött meg: lármának nevezte a fiatalok felkelését, amely „húzta a népsalakit”, a felkelőket „népsepredéknek”, akik gonoszságukat tekintve meghaladják a párizsi és brüsszeli felkelőket is. „Az, minden esetre bizonyos, hogy, nem egész országban kiterjedt össze-esküvés volt az, mely a revolutio' kiütését maga után húzta [...] tsak egynéhány lobbanós természetű, rész szerént akadémiai Ifjúság, más szent az úgynevezett Altiszt-oskola' Tanulói közé tartoztak Warsóban az összeesküvők, mellyet [...] mindjárt, tsirájában el lehetett volna fojtani, ha mindjárt szembetűnő hatás eszközök lettek volna kéznél. [...] össze állott a' közel fekvő katonaoskola-beli többi Altiszt, számszerént 200, 's nyomult a' városba, lármát ütött, húzta a' népsalakit, mely úttjába esett, magával. Minél jobban szaporodott a' népség, annál gonoszabb lett a' kitsapongás is, hanem, kegyetlenségek, olyanok jelelik ki a' varsói revolutiot, mellyekhez foghatók, sem a' párisi, sem a' brüsszeli veszetekben nem történtek. A' minden tekintetben meg részegeden népsepredék borzasztó kegyetlenséggel állott bosszút azon szerentsételeken, kiket saját elnyomóinak tartott, és kiméllés 's irgalom nélkül választott dühös bosszúja' áldozatainak.”¹⁹

A tudósítás következetesen revolúciónak nevezte a felkelést, de amint azt a következő, a felkelők által létrehozott klubokban folyó vitákat („dühös beszédek”, „dühös klubbok”) bemutató rész is mutatta, ez nem pozitívnek számított.: „A' revolutio' lelke azonban hovatovább harapódzott Warsóban; klubbokat állítottak – Fel, mellyekben dühös beszédeket tartottak a' muszka uralkodás ellen [...] Chlopicki²⁰ [...] szörnyen megbosszankodva ezen klubbok' dühös követelésein, egy méreggel

¹⁷ *Erdélyi Híradó*, 1830, 399–400.

¹⁸ *Erdélyi Híradó*, 1830, 404.

¹⁹ *Erdélyi Híradó*, 1830, 405.

²⁰ József Grzegorz Chłopicki (1771–1854), lengyel tábornok. Napóleon idején és később is részt vett az európai harcokban. Kezdetben távol tartotta magát a novemberi felkeléstől, ám honfitársai általános kérésére 1830. december 5-én elfogadta a parancsot. Láta azonban a felkelés reménytelenségét, és január 23-án gyorsan lemondott, közkatonaként azonban beállt a hadseregbe és részt vett néhány csatában.

és bosszúval teljes Beszédet tartott a' Tanátsgyűlés előtt, mely beszédben emlékeztette őket a' feltételekre, mellyek alatt ő a' Fő-vezérséget magára vette, és beszéde közben annyira felbuzdult, hogy mintha valami gutaülés lepte volna meg, úgy hogy ki kellett vinni a' Gyűlésből. Ez a történet közbánatot és bosszúságot támasztott a' dühös klubok ellen, 's nagyon felépítette ezeknek a' hitelét a' nép előtt."²¹ A tudósítást záró kommentár, amiről nem derül ki, hogy átvétel vagy Pethe megjegyzése, egyértelművé tette az attól való félelmet, hogy a revolúció komoly társadalmi-politikai felfordulást („respublika”) okozhat, és a cél ennek elkerülése: „[...] nem veszett volna talán még el minden reménység a' tsendesség teljes visszaállása felől: mert, akárhogy indultak is fel az elmék, 's tekerődött is fel a' képzetek' húrja; mégsem talált – biztos tudósítások szerint – magának követőket a respublika, sehol.”²²

Meglepő módon ezt követően ugyanebben a lapszámban egy varsói tudósítás némileg a korábbiak ellentmondó képet festett a helyzetről. Beszámolt lelkes, nemzeti színű kokárdát kítűző ifjakról, és arról, hogy a „jó rend tökéletesen helyre állt”, valamint a felkelést rablásra, fosztogatásra kihasználó bűnözők „megbűntetnek, néhányan közzülük halállal”. „Varsó, dec[ember] 5-kén. Megegvén nálunk a' múlt hónap' utolsó napján a' nagy történetek, és a' Muszkák a' Fővárosból kiűzetetvén, másnap mindjárt Nemzeti Gárda állíttatott fel. A köz felbuzdulás és lelkesedés oly' nagy volt, hogy az új Gárda egynehány órák alatt már készen volt, kiállott, és [...] Chlopicki dec[ember] 1 napján vele mustrát is tartott. Az Universitásban tanuló ifjúság a' Gárdának egy külön osztályát teszi [...] Sokan a' fegyveres polgárok közzül három (fejér, kék és veres) színű kokárdákat viseltek, de már másnap, dec[ember] 2-kán, honnyi (tisza fejér) Kokárdákon kívül mást látni nem lehetett. Az itt lévő Frantzia Fő Consul, mindjárt a muszka seregeknek eltávozása után, kifüggesztette házára a' háromszinű zászlót. –Dec[ember] 2-dikán [...] – A' jó rend tökéletesen helyre áll; sokan, kik a' közelebbi napokban, a' közönséges zavarodást alkalmatossággul használván, rablást és fosztogatást követtek-el, megbűntetnek, néhányan közzülök halállal. A' megsebesedett polgárok közzül a' város Orvosai' gondos szorgalommal járnak; az elesteknek holt testei [...] eltemetnek.”²³

A Varsóból érkező tudósítás aprólékosan és jól informáltan beszámolt a belpolitikai helyzetről, valamint a felkelés tervezett politikai terveiről és követeléseiről is, úgymint az Orosz Birodalomhoz csatolt lengyel tartományok Lengyelországhoz való visszakapcsolásáról, illetve az orosz seregek határon kívül maradásáról. „Az új országlószék megértvén, hogy Cesarevits Nagyhertzeg a' Lengyel Nemzetnek mostani kívánságait tudni akarja [...] eleibe terjesztették: 1) hogy a' Constitutio a' maga egész teljességében végrehajtsék és megtartassék. 2) hogy azok a' Lengyel tartományok, amellyek Muszkaországgal régebben egy-gyesítve vagynak, Lengyelországhoz visszakaptsoltassanak, – a' mint azt [...] [I.] Sándor Tsászár

²¹ *Erdélyi Híradó*, 1830, 406.

²² *Erdélyi Híradó*, 1830, 407.

²³ *Erdélyi Híradó*, 1830, 407.

megígérte vala. 3) hogy a' lengyel földön idegen seregek ne légyenek, nevezetesen a' Littbauai tábor sereg (melynek vezére maga a' Nagyhertzeg) az országba bé ne lépjen”.²⁴

Tudósított egyúttal az aktuális politikai helyzetről és az erre vonatkozó reakciókról, miszerint ideiglenes kormányzat felállítása szükséges mindaddig, míg a „Senatus és a' Követek Háza össze gyűlve lesznek”, és határozat születhet az új kormányról: „Az országglószéket mindennap újabb-újabb változás éri, néki legterhebb a helyheztelése. Az ujj tagok a régieket kirekesztik, és az igazgatást által veszik. De – mind innét a' Fővárosból az itt lévő Országos Követek, mind a Vajdaságokból a' Nemesek, megírják nekik, hogy ők a' Nemzet' bizodalmát nem bírják. [...] Dec[ember] 4-dikén kibotsátja azért a' következő Nyilatkoztatást: Minthogy az országglószék az ő jelen állapotában azon egyértelmű tudósítások után, mellyek hozzája folyvást mindenünnét jönnek, nem lehet kétségben felőle, hogy ő a' Nemzet' bizodalmát nem bírja, kötelességének tartja ki nyilatkoztatni, hogy ő az országglósnak birtokában nem maradhat. De mivel' más mindenféle nemű fontos okok, résszerént a' Nemzet javára, résszerént a' Király Interesszéjében – ki residentiájának távolsága miatt az Ország' jelen szükségein nem segíthet – azt kívánják, hogy a' fő hatalomnak gyakorlására késedelem nélkül egy Tisztiszek állíttassék: az országglószék végezi a' mi következik. [...] Mihelyt a' Senatus és a' Követek Háza össze gyűlve lesznek, az ideigleni Kormányzéseknek léte és maradása az Országgyűlésnek határozásától fogg függeni. Költ Varsóban dec[ember] 4-kén 1830.”²⁵

A lengyelországi felkelés következményeire vonatkozó hírek a Jelenkorban

Magyarországon az 1820-as évek végén Széchenyi István gróf színre lépésével új politikai program jelent meg, ami a rendi politika megyei szintű hatósugara helyett az országos nyilvánosság segítségével kívánta a haza polgári átalakulását és fejlődését szolgálni. Széchenyi főként angliai útja alkalmával tanulmányozta a politikai klubok és a sajtó, tehát a nyilvánosság szerepét a modern politikai vitakultúra kialakulásában, valamint a cenzúraviszonyok adta keretek között egy modern politikai hírlap létrehozása körül bábáskodott. Kétéves engedélyeztetési huzavona után, 1832 januárjában megjelent a *Jelenkor. Politikai tekintetben a' két haza 's külföld hírleveleiből* Helmezy Mihály szerkesztésében. A folyóirattal új típusú, korszerű, politikai lap látott napvilágot. Széchenyi, bár a lap mögött állt, személyesen nem vett részt a szerkesztésben, és publikálni is csak melléklapjában, a *Társalkodóban* publikált időnként. A lapban már az indulás évében a nemzeti nyelv és kultúra, valamint a magyar tudomány ügye került előtérbe. Az olvasó társaságokról, új kiadványokról, a magyar nyelvhasználat terjedéséről, a nemzeti kultúra és tudomány intézményeiről (például magyar nyelvű színházról, kaszinóról) szó-

²⁴ Erdélyi Híradó, 1830, 407.

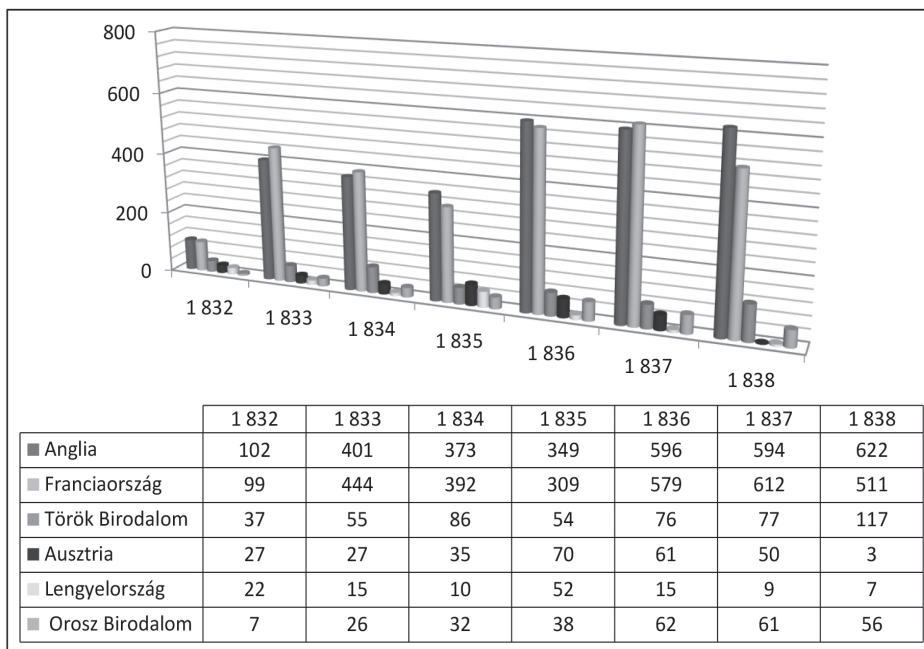
²⁵ Erdélyi Híradó, 1830, 408.

ló tudósítások ugyanis alkalmasak voltak a kívánt politikai cél elérésére, az egymással szemben álló politikai táborok egyesítésére.²⁶

A *Jelenkor* esetében rendelkezésünkre áll a külpolitikai hírek statisztikai adatbázisa. Érdekes a statisztikailag kiemelkedő angliai és franciaországi hírek anyagát összevetni a korabeli Magyarországgal szomszédos országokból, és jelen esetben különösen a Lengyelországból származó híryanaggal (1. táblázat). Így még szembeötlőbb az a folyamat, hogy a lap a belpolitikai hírek mellett egyértelműen a politikai, társadalmi és gazdasági kultúrája tekintetében Széchenyi által példaképnek tekintett polgári parlamentáris rendszerek felé tekintett. Helmeccy elsősorban nyugat-európai és – természetesen – bécsi lapokból válogatta híreit, ahol a lengyel kérdés csak a híryanag elenyésző részét tette ki.

1. táblázat. Nemzetközi híryanag évfolyamokra lebontott válogatott statisztikai adatai a külföldi hírek számának függvényében

A teljes külpolitikai híryanagra vonatkozó részletes tartalomvizsgálat azonban árnyalja ezt a képet. Azt tapasztaltam ugyanis, hogy Helmeccy sok esetben az angol, francia vagy német, sőt egyes esetekben az orosz hírek között helyezte el a lengyelekre vonatkozókat, tehát nem a Lengyelország rovatban, amelyből így számszakilag sokkal kevesebb információ nyerhető ki, mint ha a többi híryanagot

²⁶ Részletesen ld. Döbör András, *Sajtópolitika és politikai sajtó Magyarországon (1780–1840)*, Bp., Gondolat, 2018, 145–165.

is módszeresen átfésüljük. Ennek következtében érdemes megvizsgálni, hogy nem a közvetlen lengyelországi levelezőktől, hanem a nyugat-európai kerülőúton érkezett híryanag alapján milyen információk jelentek meg Helmecey válogatásában a *Jelenkor*-ban.

Londoni tudósításban közölte a *Jelenkor*, hogy „ott az orosz czár manifestuma, melly Lengyelországot az orosz birodalommal egybeforrasztja ’s előbbi alkotmányától megfosztja, nagy megütközést okozott, annyival is inkább, mivel az angol és francia ministerium erősítése után az ottani (londoni) közönség azt hitte, hogy Lengyelországnak előbb nyert institutióji, Oroszországtól külön állása ’s ez által saját nemzetisége tovább is fenmaradand.”²⁷ Az angol parlamentben dülő belpolitikai vitákról tudósító hírek között pedig figyelemmel követhető az angol kormányt ostromzó felszólalások, amelyek gyakori témája volt Lengyelország státusza, illetve az angol külpolitika ezzel kapcsolatos álláspontja. „Az angol újságok fellette szabadon ’s elkeseredve szólnak az orosz czárnak Lengyelország nemzetiségét elenyészteni törekvő manifestuma ellen ’s ennek megengedéséért mind a’ francia mind saját angol népüket ’s kormányukat szemrehányásokkal terhelik. Milly gyalázat – így szól a’ nemes lelkű Courier – milly örökös gyalázat éri kormányunkat ’s az egész angol népet azért, mivel elmulaszták idején korán az arra ügyelést, hogy a’ vitéz, szerencsétlen Lengyeleknek ezer esztendő nemzetiségük továbbra is biztossittassék! [...] Mennyei felség! Annyira jutottunk e tehát, hogy egy félvad nemzet uralkodója a’ britt név becsületén és méltóságán kaczagjon? Üres szópompa, hiú ígéretek e tehát mind az, mit a’ britt nemzet közbenjárása egy nagylelkű népnek ügyében nyerhete?”²⁸

A franciaországi tudósításokban is elsősorban belpolitikai viták kapcsán került szóba a lengyelek ügye. A *Jelenkor* az *Allgemeine Zeitung* tudósítására hivatkozva számolt be egy radikális, köztársaságpárti egyesület párizsi rendezvényéről; „[...] a’ nép baráti nevű (politikai) egyesület ülést tartott a’ Grenell[e] s[ain]t. Honoré utzában [...] több heves szónok [...] fejtegeték republicanus és zendítő (revolutionalis) politikájokat, melly oda célzott, hogy a’ mostani francia kormány a’ szent szövetséghez szegődvén, az országnak tett ígéletit meg nem tartotta, az adót felemelte, a’ követeket megvesztegető, Lengyel és Olaszországot feláldozta, ’s hogy az országot, mint hajdan XVI. Lajos, el akarja árulni. [...] Egyetlen menekvése az országnak a’ köztársaság kikiáltatása. Azután Német-Olasz- és Lengyel- országot egy független egészé fogják tenni, ’s így a’ belföld szabadságát a’ külföld szabadságát által biztosítani.”²⁹

Ugyancsak franciaországi tudósításában ismertette – felismerhető rokonszenvvel – Helmecey a párizsi lengyel egyesület cári ukáz elleni drámai hangvételű tiltakozását. „Némán néz Európa egy boldogtalan nemzeten elkövetett erőszakoskodásra, ’s egykedvűleg látszik elvárni az éjszaki autokrata lépéseit. Ah bár ne válnék e’ hallgatás, melly által ő mind vakmerőbb bitorlásokra kap vérszemet, e’

²⁷ *Jelenkor*, 1832, 262.

²⁸ *Jelenkor*, 1832, 274.

²⁹ *Jelenkor*, 1832, 118.

világrész szabadsága 's civilisatiója sírjává! de bízunk, elérkezik egykor azon pillanat, midőn a' Lengyelek, most ugyan a' despotismus járma alatt görbedve, újra felemelkednek 's újra kivívják nemzeti büszke állásokat, melly méltóságát érzi, isméri rendithetlen igazait. Most ugyan egész Lengyelország gyászfátyol alatt liheg: mert kedve telik a' vasökölnök kínzani azt, mit földre tiprott; fáradhatlan bősziúséggel ragadoz még mindig új áldozatokat a' nemzetségek kebléből ki, 's egymásra bilincsezve hurcolja Sibiria vadoniba, Sibiria tömlöczibe 's bányauregibe; gyermekeket tép ki anyai karok közül, hogy rabigára nevelhesse; ott, hol kevéssel ezelőtt szertehangzék a' szabadság Örömszózata, 's versenyt zengtek a' nemzeti dalok, most sírcsend uralkodik, merő fájdalomi sóhajástól 's az áldozatok bilincs-zörejtől félbe félbeszakasztva. Nem meri senki a' rabszolgaságra kényszerített földön szavát ezek ellen emelni. Kötelessége tehát nemzeti egyesületünknek, [...] minden erőszak ellen ezennel nyilván protestálni [...]."³⁰ E bejegyzés ismertetése után az egyébként tárgyilagos hírszerkesztő Helmeccy kommentárral foglal állást a párizsi lengyel egyesület kiáltványa mellett: „Melly szivreható fájdalmas elkeseredésre fakad külföldön is nemzete nemzetiségének sírhalma felett a' hazafi kebel!”³¹

Helmeccy közvetlen lengyelországi tudósításait is ellátta kommentárokkal. Például egy, az országba folyamatosan áramló orosz katonai erősítésről szóló hírt a következőképpen interpretált: „Lengyelországba folyvást érkeznek az orosz csapatok és hadi szerek. [...] Lengyelország el lesz borítva seregekkel. Mire czéloznak ezek? kit érdekel a' roppant készület? nem tudjuk. – Lengyelországot bizonyosan nem; mert azon tüzes hazaszeretet nyugtalan lelke, melly Oroszországgal háborút 's a' lengyel hazára határtalan nyomorúságot hozott, most a' külföldön tévedez. A' fegyverviseltekben nagy lánggal égett az, de nem annyira a' nemzetben; 's most ez az utolsó történetek és a' nem táguló sanyargatás által úgy el van erőtlenedve, bátortalanodva, hogy újabb erőködést reményleni tőle képtelenség volna; itt nem fog többé a' szabadság szép ága virúlni! – Mondják, a' Császár nem sokára Varsóba jövend. De minek? Nyugodalmat hoz e vagy vigasztalást? – A' halál nyugodalmát már elértük; 's azok, a' mik történnék, nem igen ígérnek vigasztalást.”³²

Miként az utóbbi bejegyzésben is utalnak rá, a lengyel híryanag másik csoportjába a nyugat-európai országokba emigrált lengyel katonákkal, katonatisztekkel és menekültekkel kapcsolatos hírek sorolhatók. Ezek közül nagyon sok nem a lengyelországi híryanag részeként jelenik meg a lapban, hanem az adott országra vonatkozó tudósítások, vagy az *Elegy* hírek része.

A lengyel menekültekre vonatkozó hírek közül kiemelkednek azok, melyek anyagi vagy elvi támogatásukkal kapcsolatosak: „Párisban egy lotteria készül, mellynek jövedelme a' szegény kibujdosott Lengyeleknek van szánva, és nyereségül: festések, rajzolatok 's más művészeti tárgyak, mint szinte asszonyi kéz-

³⁰ *Jelenkor*, 1832, 311–312.

³¹ *Jelenkor*, 1832, 312.

³² *Jelenkor*, 1832, 39.

művek. A' legelső művészek [...] becsesítik ezt ajándékaikkal. 27ten a' szépnemből, 's ezek közt több pairné és követné vállalák fel e' lotteria elintéztetését [...]"³³ „Egyedül Galicziában 1,100 lengyel tiszt tartózkodik a' rokon és vendégszeretés jótéteményeiben részesülve, mellyet itt a' menekedők vitézsége és szerencsétlen sorsa még szívesebbé 's adakozóbbá tesz.”³⁴

Franciaországi tudósításokban olvasható az is, hogy egyes lengyel katonák felajánlották katonai szolgálataikat az őket befogadó országnak: „Mint Besansonból jelentik, az ottani kormányzó general parancsolatot kapott: azon Lengyelek névlajstromát készítné el, kik francia hadi szolgálatba kívánkoznak. Százas csapatokra fognak majd felosztani 's Toulonba küldetni, honnan Algírba evezendnek 's itt fegyvert 's rendeltetést kapnak.”³⁵ Ahogyan arról a lap tudósít, a lengyelek egy részének vannak feltételeik a katonai szolgálattal kapcsolatban, mégpedig „hogy semmi feltétel alatt nem állandnak francia szolgálatba, míg a' kormány bizonyosakká nem teendi őket, hogy Arab 's Beduinok ellen nem fordíttatnak; mivel céljok csak honjokat irányozza, és szívök egyedül hazájokért ver.”³⁶

Természetesen olyan, a menekültekre jellemző problémákat is megemlíttettek, mint a félbeszakadt egyetemi tanulmányok ügye: „A' kibujdosott lengyel fiatal-ságnak megengedő a' ministerium az universitas leczkét járni, 's így tanulásokat folytatni.”³⁷ A lengyel menekültekkel kapcsolatos problémaként – főleg a franciaországi tudósításokban – sokszor előfordult a gyakori párbajozás: „Parisban, az oda menekedett Lengyelek közt majd naponként történik párviadal jobbadán csekély okbul [...]”³⁸ A párbajokról szóló tudósítások néha a humort sem nélkülözik: „Sept[ember] 3kán Frankfurtban egy különös esetke adta magát elő; tüzesen vitatta t[udni]. i[llick]. egyik vendéglőben egy ifjú francia, hogy Parisban atyja az első polgár, 's mivel szomszédja, egy másik ifjú, ezt hinni nem akarta, sőt ellenkezőleg királyjokat állítaná első polgárnak, amattól párviadalra hivatott, de secundánsa nem lévén egy épen előtte való nap érkezett 's ugyan azon vendéglőben szállott lengyel őrnagyhoz folyamodott, híjában mentegető ez magát hogy sebekben sínylődik, hogy vendég, 's mint ollyannak illyes, bajban keverednie nem illenék, a' fiú mindinkább sürgette, sőt az esenkedést elunva őtet is párviadalra hívta, erre felbosszonkodott a' szerény bajnok, 's fogván az egres eszűt, miután jól elverte, a' jelenvoltak élénk hahotái közben, a' vendéglőből úgy ki lóditá, hogy lába még küszöböt sem érne, s ezzel a' viadalnak vége lőn.”³⁹

A híranyag harmadik nagy csoportját a felkelés leverését követő megtorlásról és bosszúról szóló tudósítások alkották. Egy poznani hír számolt be arról, hogy „az ottani vásárpiacson hivatalokat elhagyott 's a' lengyel felkölteknél szolgálat-

³³ *Jelenkor*, 1832, 40.

³⁴ *Jelenkor*, 1832, 144.

³⁵ *Jelenkor*, 1832, 165.

³⁶ *Jelenkor*, 1832, 175.

³⁷ *Jelenkor*, 1832, 520.

³⁸ *Jelenkor*, 1832, 520.

³⁹ *Jelenkor*, 1832, 616.

ba állott porosz-lengyelországi tisztok nevei akasztófára függesztettek fel, [...]’s ámbár az akasztófa éppen szemközt áll egy őrhellyel, mindazáltal egy reggel még-is koszorúzva találtatott ez, a’ lakosok pedig valahányszor elmennek mellette, kalapot emelintenek az érdemneves gyalázatfának.”⁴⁰

A varsói lapok beszámoltak a varsói egyetem és a kalisi kadétiskola bezárásáról is, illetve arról, hogy az egyetemi szabályozások szerint „tanítóknak csak minden lázadási gyanútól mentek fognak választatni. A’ voltak mindazáltal egész fizetésüket nem vesztik el. Későbbi tudósítások szerint már minden orosz lábön áll Vlnában is. A’ kalisi kadétiskola eltöröltetett.”⁴¹ „Az oroszoknak számos rende­lései a’ nevedő lengyel sarjadékokat tárgyazzák, ’s nem csak az elesett tisztok árvái szaporítják az orosz nevelő intézeteket, hanem az ezekre nem szorult birlo­kosb lengyel fiúk is oda parancsoltatnak kesergő anyjok öléből.”⁴²

A lengyel nemzeti tudomány és identitás rombolásának szándékaként számolt be a *Jelenkor* arról, hogy „az orosz czárnak Lengyelország iránt hozott nemzeti­ség-enyésztő határozati szerfeletti pontossággal teljesítetnek, ugyan is a’ »tudo­mányok baráti« nevű társaságnak varsói fényes könyvtára, minden iránta terjesztett kérelem ellenére is [...] vizsgálat alá vettetik, ’s mi Pétervárában használható, vagy Varsóban nemzeti műveltséget eszközölhető, tehát úgy szólván mind, az előbbi városba költözik, hogy még eszköz se maradhasson [...]”⁴³

A tudósítások szerint a lengyel nemzeti identitás letörésére szolgáltak a nemzeti nyelvű oktatás felszámolására induló kísérletek. Ennek érzékeltetésére a lap szó szerint idézte a lengyelországi, pontosan nem megnevezett hírforrását: „a’ fen­tebb iskolák eltörülte, ’s nemzetiből diák nyelvre változta után, miből a’ lengyel­ség utóbb újra világosb eszméltre törekhessék; úgy, de nem is lesz, kinek töre­kednie, a’ nevendék lengyeltségnek legközelebb adott pétervári irányzatok szerint, hogy t[udni]i[lilik]. az, idegen ’s hűs levegőben hazája iránt minélelőbb eljögöljön, felejtse nyelvét, vallását, ’s váljék muszka igássá [...]”⁴⁴

Összegzés

Mind a statisztikai, mind a tartalomelemzési módszerrel alátámasztható, hogy a vizsgált lapok a kezdetektől igyekeztek tudósítani a lengyelországi eseményekről. Vizsgálatom eredményeképpen egyrészt megállapítható, hogy a főként külföldi híreket referáló és a kortársai által is szürkének tartott,⁴⁵ elsősorban Pethe sanyarú gazdasági helyzete miatt vállalkozásként kiadott⁴⁶ *Erdélyi Híradó* igyekezett tár-

⁴⁰ *Jelenkor*, 1832, 80.

⁴¹ *Jelenkor*, 1832, 95.

⁴² *Jelenkor*, 1832, 127.

⁴³ *Jelenkor*, 1832, 581.

⁴⁴ *Uo.*

⁴⁵ HOFBAUER 1932, i. m. 7.

⁴⁶ *Uo.*, 5–6.

gyilagosan, saját véleményét és szimpátiát mellőzve, helyenként minden irányultság információinak helyet adva tudósítani a felkelés kitöréséről. A lap álláspontjának megállapításához azonban további vizsgálatok szükségesek, különös tekintettel az 1831-ben bekövetkezett tulajdonos- és szerkesztőváltásra.

A Széchenyi adta irányvonalnak megfelelő, a Nyugatra mint a polgári fejlődés bölcsőjére rezonáló *Jelenkor* indulása pillanatától kezdve, már 1832-ben kitüntetett figyelemmel kísérte a lengyel felkelés utózóngéit, különös tekintettel az orosz cári udvar „alkotmányos rendezési kísérleteire”, valamint a „revolúció” hőseivel szemben alkalmazott megtorlásokra, és az Európa országait elárasztó menekültek sorsára. A Lengyelországgal kapcsolatos hírek, jöjjenek azok akár eredeti forrásokból, akár nyugat-európai újságok tudósításain keresztül, szinte kizárólag ezen kérdésekkel foglalkoznak 1832-ben. Az átvett külföldi híryanagok, elsősorban az angol újságok tudósításai szinte kizárólag a lengyelek felé irányuló szimpátiát mutatott, elítélve az 1815-ös bécsi konferencia „constitutióit” és a lengyeleknek I. Sándor cár által adott ígéreteket és „alkotmányt” megszegő agresszort, az Orosz Birodalmat.

A példaként idézett híryanag tartalomelemzése jól mutatja egyrészt a *Jelenkor* irányultságát a lengyelek felé forduló szimpátia kérdésében, másrészt rávilágít arra, hogy jóval nagyobb a Lengyelországra vonatkozó híryanag, mint azt a statisztikai elemzés mutatta. Igaz ugyan, hogy e hírek a nyugat-európai országok belpolitikai történéseinek kontextusában jelennek meg, tény azonban, hogy az olvasók áttételesen e módon értesülhettek a lengyel felkelés következményeiről, és a lengyel ügy európai megítéléséről. Külön érdekesség ehhez kapcsolódóan az, hogy míg Helmeucz nyugat-európai forrásait pontosan megjelöli, addig a lengyel hírforrásai kapcsán sokszor elmulasztja azt, vagy általánosságban adja meg azokat, például „varsói lapok írják”, „Lengyelországból írják”.

A magyarországi sajtócenzára helyzetére vonatkozóan rendkívül beszédes az az adat, hogy az 1832-es évfolyam belpolitikai híryanagában egyetlen utalást találtam a lengyelországi helyzetre. Elmondható tehát, hogy a lengyel események hazai fogadtatásáról és hatásáról nem írhatott a *Jelenkor*. Az ominózus hír arról tudósít, hogy Sáros vármegyei Palocsán egy farkas egy parasztlányt megtámadott: „Úgy látszik, hogy a farkasok, tavaly a lengyel vérmezőkön megszokván az emberhúst, nagy számmal tolakodtak ezen vidékekre.”⁴⁷

⁴⁷ *Jelenkor*, 1832, 265.

Nro. 49

Erdélyi Híradó

Szombaton, December 18-dikán $\left(\frac{12}{18}\right)$ 1830

Portugallia—Spanyolország—Nagybritannia—Frantziaország—Belgaország—Svédország—Olaszország—Austria—Muszkaország—Lengyelország—Törökország—Magyarország—Nzeti. Társalkodó 51-dik Szám.

PORTUGALLIA

Lissabon, nov. 10. — A' ki a' legelső fogról egyszerre a' legfelsőre tud lépni, az, a' felsőről az alsóra, még könnyebben leléphet. A' mi' országglószékünk politikája, egyszerre csak megfordult, mégpedig, tökéletesen, hihető, valami idegen behatásra, úgy hogy saját szemünknek se hiszünk. Ugyáltszik, eszébe akar Don Miguelnek jutni, hogy ő ember, és hogy Portugallban olyan léteek laknak, mellyek jobb sorsra méltók, mint sem addig voltak. Végre-valahára, kibotsátoták a' fogságból a' politikai bűnért szenvedőket, és sok sententiákat a' Tisztek ellen, kiket liberalismussal vádoltak, semmivé tett D. Mig. Már most vidámabb és bátrabb ő, gyakran megfordul az útszaton, és barátságosan 's részvevőleg vizsgál magát a' Kérőírások' által-adóihoz. A' Relacao Törvényszék 12 személyt botsátolt tegnap' szabadon, kik politikai vétkekért voltak fogva, 's egynebány régibb megítéléseket vissza-vétezt. A' jövő vasárnap' ismét többet szabadítanak-ki. De, hát az Afrikába küldöttekből mi lesz? — 28 konstituzió斯 Spanyol, kik a' portugallus határra futottak, mind az oporbi tömlőzőkbe vetettek.

SPANYOLORSZÁG

Mádríd, nov. 15. — Még-sem hall-

ni, hogy a' frantzia új Követ, Harcourt Úr elútatott volna Párisból, és annyival inkább nyugtalankodnak eránta, mivel' mostanában ismét rendkívülvaló katonaszedést rendeltek-ki, egy nem-régiben kötött, de talán csak képzelt, megtámogató és védelmező Szövetségnél-fogva, Anglia és Spanyolország között.

NAGYBRITANNIA

London, nov. 22. — A' Times ezt beszéli: "Brougham Úr, az új Lordkantzler, Brougham és Vaux Báróvá tétetett, a' Westmorelandi Broughamról. Vaux pedig egy régi Báróság, melyhez a' Brougham familia mindég jussát tartotta. — Egy kétséges hír azt rebesgeti, hogy a' Ministerek' első popularis rendszabások valami 3--4 millió font Sterlingből álló adó-kevesebbítés lenne." — A' News (njúsz = Ujjság) azt mondja, hogy a' Parlament-reformatiot kabinéti rendszabássá akarják tenni. Ugyan-is, 36 tagot adnának a' mostani alsó Házhoz, mellyet azomban 658-ra kevesebbítenének-le az által, hogy a' Borough-ok' választó-jussait, mellyeknek megvesztegettetések kísültek, eltörlik.

A' Morning-Post szerint, a' Király mostanában, egy ebédnél, egy bizodalmas társaságban, kimondotta sajnálkozását, hogy az ő' londoni jó pólárjaival

1. ábra. Az Erdélyi Híradó 1830. december 18-i száma

J E L E N K O R.

5. szám.

Pest, szerda. Januar. 18.

1832.

Foglalat: Magyarország (Fiume városa 's Vághy Ferenc ajánlása a' m. nemzeti tud. Akademiara. Buda-Pesti élet-rajz. — Pozsonyi új árvaház). Anglia. Franciaország. (Lamarque beszédének fontosabb töredéki.) Burkusország (bocsánat-hirdetési pontok). Bavía (a' kir. törvényállapító beszéd töredéki). Lengyelország. Spanyolország. Elegy hírek. Pénzfolyamat.

MAGYARORSZÁG.

Szíves hazafiúi örömmel sietünk jelenteni: I.) a' nemzeti tudományos magyar Akademia igazgatóságának e' f. eszt. Januariusa 8kán és 15kén tartott üléseiben olvastattott fel nemes sz. Fiume városának nyilatkozatványa, melyben az említett társaság töképenzeihez az imént tisztelt városnak kapitányi tanácsa 1831 Májusa 24kén ezer pengő forintnyi ajánlást határozott 's e' summát 1832-nek Novembere 1jén kezdve, évenként 200 pengő forinttal fizetendi. II.) Tek. Vághy Ferencz Táblabíró és Soprony Városa Polgármestere, 's a' m. tudós társaság igazgató tagja maga ez ülésekre nem jöhetvén le, a' társaság pénztárába hazafiúi alapítványul négyszáz forintot küldött pengőben. Melly dícső 's követésre méltó pár példa mind törvényhatóságokra mind egyes hazafiakra nézve!

Ó cs. kir. Felsőge December 25ikén költ. kegyelmes határozása szerint, a' nagymélt. házi, udvari és status titkos Kancellariánál megürült Lajstromzó hivatalra, az eddig volt lajstromtiszi segédet Huszár Józs ef urat cs. kir. udvari titkoki rang- és czimezzel méltóztatott kegyelmesen ki-nevezni.

Az Irgalmas-barát szerzet ausztriai birodalombeli 27 kórházaiban (mellyekből kető a' lábadozóké) 1830iki November elsőjétől, 1831iki October utolsójaig valláskülönbség nélkül 19,958 beteget orvosolt, kik közül 18,029 felgyógyult 's csak 1929 halt el. Vajha e' könyörületes renden kívül, melly egyedül a' nyavalgó férfi nemnek, 's az Elisabethinákön kívül, kik egyedül betegeskedő asszonyfeleinknek nyujta-

nak segéd orvoskezet monostoraik falai között, valami nagylelkű emberbarátot szállana meg vagyonos Hazánkfiak közül a' szent Lélek malasztja 's a' snyló emberiség ügye, hogy mind a' két nemű embertársinknak mindennütt egyenlő szolgálatjára szánt Ápoló nénék (Soeurs de charité) egyesületét telepítené hazánkban meg! — Milly tisztelőthen áll e' dícső egyesület egész Franciaországban, millyben állott még Napoleon 's annak diadalmas hadisergei előtt is, minden, ki a' lefolyt utóbbi tizedek történetrajziban jártas, figyelemzetésünk nélkül is tudja.

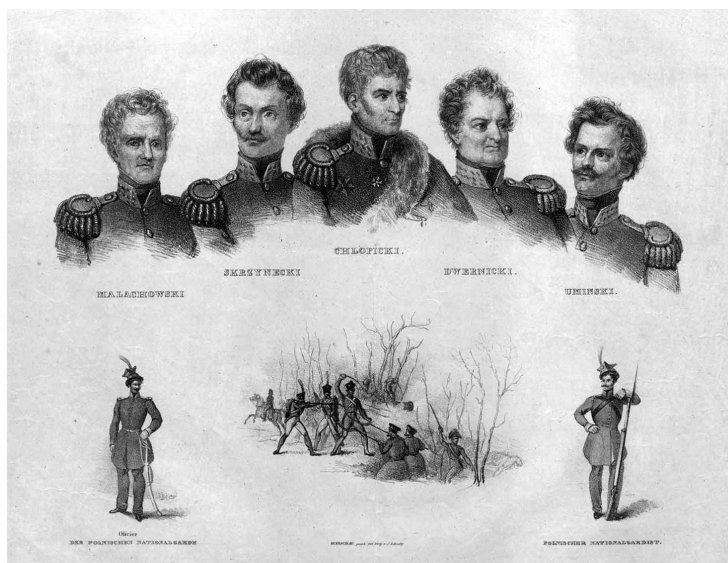
*Buda-Pest Január 16kán. „Városunkban élni a' napi történetek tudta nélkül, annyit mint a' tengésnél vagy tengeségnél (vegetationál) egyéb életerőt nem érezni. A' külfény és dísz meglepő pompáin kezdve kivált Szépeink 's Módi-tündéreink egy szélben való kocsizgatási között népünk minden osztályfokán keresztül a' kézművi táplálát egyszerűségeig le, valódi panoramai utat tesszen, ki sokaságtól pezsgő utzáinkon mulatkozva sétál vagy lebzseleg. Nagyaink képvonásit ünneplés méltósága dicsőíti, hogy nemes szívü elszánással — resignatióval — a' törvényes újítások útján annyit ügyeknek áldozni a' közjóért, mennyi a' hazának irányos helyzetét, a' nép boldogabb állapotját eszközölheti. Ki testvér két fő-városunkra mostan figyelmez és hallgatja, mint ügyekszik a' jelenkor fiainak egy része a' jövődöt teremteni, másika ugyanazt bírálni, a' világi nagy játékszin kecsgettetésiben részesül. Egyik kör mulatozásának e' kérdés tárgya: valyon nemzeti Játékszin építsünk e, vagy a' fenállót a' nemzetivel olvasszuk össze? Erről nem czélunk most szólani, míg e' kérdés-iránti javaslat világot nem lát, 's

2. ábra. A Jelenkor 1832. január 18-i száma

3. ábra. Marcin Zaleski, A varsói arzenál bevételé⁴⁸

4. ábra. Az 1831-es lengyel novemberi felkelés vezérkara
(Pannonhalmi Főapátsági Múzeum – Inv. Nr: PFM.KM. Metszetek. 2583)⁴⁹

⁴⁸ https://hu.wikipedia.org/wiki/Lengyel_felkel%C3%A9s_az_Orosz_Birodalom_ellen_1830%E2%80%931831-ben#/media/F%C3%A1jl:Marcin_Zaleski,_Wzi%C4%99cie_Arsena%C5%82u.jpg

⁴⁹ A felső sorban Chlopicki generális és négy tábornoka, lent két katonai uniformis ábrázolása és csatajelenet. Készítés: J. Libinsky 1832? <https://hu.museum-digital.org/object/394232> (letöltve: 2024. január 8.).

Döbör, András

Thematization of the news of the “November Uprising” in the “Erdélyi Híradó” and “Jelenkor” reform-era newspapers

Investigative methodological possibilities for thematization of news, news value and public opinion in the newspapers of the reform period

My study aims to depict the journalistic method of news editing and thematization in the reform era Hungarian-language press, in the light of the news of the Polish national uprising in the issues of “Erdélyi Híradó” and “Jelenkor” published between 1830–1832. About the “November Uprising” that broke out in Warsaw on November 29, 1830, which turned from an armed conflict into a war between Poland and the Russian Empire between 1830–1831, the reform-era Hungarian newspapers published in the first half of the 1830s, which I included in the analysis of political discourse (*Jelenkor*; *Erdélyi Híradó*) limited by the possibilities provided by censorship, tried to report until the Polish national uprising was drowned in blood. In connection with the examination of the foreign policy news material used by news editors during the reform period and edited in the newspaper, in addition to the analysis of the content, it is necessary to examine the manner of speaking, the short comments attached to the news, as well as the selection of the news and the attempts to thematize the political messages. In my study, I show that although in the foreign policy news of the Hungarian newspapers I examined in the 1830s, Poland received the least amount of attention in terms of neighbouring countries, however, in addition to the reports coming from the immediate Polish territories, among the English, French, German, and Russian news, the situation in Poland and Polish emigration can be found selected from Western European and Viennese newspapers.

Keywords: press, reform era, news, thematization, November Uprising, Poland.